

Het ideologische gezicht van D66

Door Joop Abbes

Veel bladzijden in Idee zijn reeds besteed aan de ideologie-discussie en met name aan de vraag of D66 het zonder een ideologie kan stellen (1). De laatste statenverkiezingen hebben nog eens aangetoond dat het gezicht van D66 onduidelijk is, dat de partij zich beter moet profileren en een eigen identiteit moet ontwikkelen.

In het artikel van Pieter Fokkink dat onlangs in Idee verscheen (2), wordt beweerd dat wij in een postideologisch tijdperk leven. Ten onrechte suggereert Fokkink dat wetenschap en technologie tegenover de ideologie zouden staan, ja zelfs, dat het op de voorgrond treden van wetenschap en techniek de ideologie

overbodig zou hebben gemaakt. Ideologische rudimenten in het artikel worden vervolgens verstopt achter een vaag cultuurbegrip, waarmee het woord ideologie zoveel mogelijk wordt vermeden. Ik ben van mening dat de functie van de ideologie in onze tijd wel veranderd is, maar zeker niet overbodig is geworden. Sterker nog: het is zelfs niet wenselijk dat de ideologie uit de politiek zou verdwijnen. Wat wij nodig hebben, zijn nieuwe vormen van ideologie, niet behept met de fouten van het verleden, maar die wel een nieuwe identiteit geven aan de toekomstige partijen in het algemeen en aan D66 in het bijzonder. Zonder ideologie kunnen wij niet meer dromen van een betere toekomst en verliezen wij het geloof in de realisatie van het onmogelijke, wij

Wat vertellen de meer wetenschappelijk getinte inzichten ons over de noodzaak van het ideologische denken? De auteur neemt het evolutionair perspectief als richtsnoer voor een kritisch pragmatisme voor D66.

worden perspectiefloze wezens, die de kiezers niets meer te bieden hebben. Zonder ideologie kunnen wij geen echte inhoud geven aan het begrip van de hoop, hoop op een betere wereld bijvoorbeeld. Zonder ideologie kunnen wij geen vaste basis vinden voor het verschil tussen goed en kwaad, voor onze moraal, van waaruit wij onze politieke doelstellingen kunnen formuleren. Zonder ideologie wordt de politiek oninteressant, droog en dor.

Het begrip wetenschap

Fokkink meent ten onrechte dat de wetenschap niet tot het terrein van de

ideologie behoort. Daarbij gaat hij uit van een sterk verouderd waarheids- en objectiviteitsbegrip, dat vele jaren geleden werd gehuldigd door de logisch-positivisten. Moderne wetenschapshistorici en -filosofen hebben aangetoond dat de wetenschap altijd heeft gewerkt op basis van een wereldverklarend model, een 'paradigma' (T.S. Kuhn), een 'research programme' of een metafysica (I. Lakatos). Zo'n wereldverklarend model is op zichzelf niet bewijsbaar, het is een interpretatiemodel van de wereld, waaruit testbare (= wetenschappelijke) theorieën kunnen worden afgeleid, die op hun beurt nuttig zijn voor de techniek, de landbouw en de geneeskunde ('men kan er wat mee'). Maar in feite betekent dit ook, dat zo'n wetenschapsmodel een vorm van ideologie is, weliswaar als zodanig nog maar kort geleden ontdekt, maar toch een ideologisch model. Analyse toont aan dat het bewuste model aan alle criteria van het begrip ideologie voldoet(3). Daarom is het ook niet zeker dat het wetenschapsmodel van onze tijd voor altijd stand zal houden, wij kunnen nooit voorspellen hoe de wetenschap zich in de toekomst zal ontwikkelen. De geschiedenis laat zien dat wetenschapsmodellen elkaar hebben afgewisseld, maar tegelijkertijd dat de verklaringsmogelijkheden van oude wetenschapsmodellen steeds weer in de nieuwe werden opgenomen en dat die nieuwe mede daardoor nog meer konden verklaren. Zij gaven nog meer 'zicht op de wereld' ('scope'). Elk tijdperk heeft zo een beter wetenschapsmodel dan het voorgaande, maar dit model is niet het beste model, er kan altijd een nieuw model ontstaan dat nog beter is. Beter in de zin van pragmatismisch beter, dat wil zeggen het stelt ons in staat onze problemen nog beter op te lossen.

Joop Abbes is historicus en filosoof.

(1) *Wie geïnteresseerd is in onze inbreng in de ideologiediscussie binnen D66 leze (o.a.): 1. J.K. Abbes, K.R. Popper en het progressieve liberalisme, in: 'Idee66', 11e jrg., nr. 5, 1990, blz. 4-8; 2. J.K. Abbes, K.R. Popper en de ideologiediscussie van D66 (methodologisch-programmatische consequenties: sociale ethica), in: 'Idee66', 11e jrg., nr. 6, 1990, blz. 12-17; 3. Joop Abbes, Pleidooi voor een nieuwe visie op Popper (Een antwoord aan Erik den Druak en Gaston Siegelar), in: 'Idee', 13e jrg., nr. 2, 1992, blz. 9-12; 4. Joop Abbes en Simon Groen, Gereflecteerd pragmatisme, niets meer dan politiek narcisme? in: 'Idee', 13e jrg., nr. 6, 1992, blz. 21-26 en 5. Simon Groen, Joop Abbes, Ria van Boven en Ed Thieme (m.m.v. Marcel v.d. Horst), Heeft D66 een ideologie? in: 'Idee', 14e jrg., nr. 5, 1993, blz. 20-23. In deze artikelen meer literatuurverwijzing.*

(2) Pieter Fokkink, *Post-ideologische politiek of D66 in het politieke spectrum*, in: 'Idee' 16e jrg., nr. 1, febr. 1995, blz. 10-15.

(3) Zie J.K. Abbes, 'Metafysica en moraal', Utrecht 1994 (diss.).

Pragmatisme

Vanuit deze pragmatische wetenschapsopvatting kan men zich vervolgens afvragen wat het beste wetenschaps- of onderzoekprogramma van onze tijd is, dat wil zeggen welke de meeste testbare theorieën oplevert, dus het beste bijdraagt aan de oplossing van onze problemen in de techniek, de landbouw, de geneeskunde enzovoort. Bij deze wetenschapsopvatting gaat het niet meer om het oude waarheidsbegrip in de zin van de correspondentietheorie van de waarheid, maar om de pragmatische theorie van de waarheid. Waarheid is dan datgene wat werkt, wat ons het best helpt om onze (steeds weer nieuwe) problemen op te lossen. Wat het beste wetenschapsmodel van onze tijd is, kan dus in zekere zin berekend worden, het kan kwantitatief worden vastgesteld: het gaat om het model dat de meeste testbare theorieën en oplossingen voor onze problemen oplevert. Let wel, als wij zo kunnen vaststellen, wat het betere wetenschapsmodel, het betere research programme, ja de betere metafysica is, dan weten wij tegelijkertijd (op zuiver kwantitatieve, dus 'objectieve' gronden!) wat 'betere ideologie' is. Het betere wetenschapsmodel van onze tijd is zonder twijfel het indeterministische evolutiemodel, ontstaan uit het neo-Darwinisme. Dit model vormt de wereldverklarende basis van de moderne (moleculaire) biologie, de kosmologie en de quantummechanica. De toepassingen ervan in de moderne maatschappij zijn van grote betekenis gebleken.

De toepassing van het evolutionair-wetenschappelijk model op de geschiedenis, de maatschappij en de politiek

Fokkink wijst terecht op het belang van de Franse Revolutie voor de ontwikkeling van het politieke spectrum. Er zijn echter andere interpretaties mogelijk dan de zijne. In feite is de Franse Revolutie de basis van de ideologieën, die tot in onze tijd hebben bestaan. In deze revolutie stonden de zgn. Jakobijnen tegenover de Girondijnen, respectievelijk de radicale en de gematigde democraten, later: de linkse en de rechtse liberalen. J.R. Hébert (Père Duchesne) kan met zijn volgelingen (de zogenaamde Hébertisten) in deze revolutie als de voorloper van het socialisme worden beschouwd, terwijl de aanhangers van de Kerk de anti-revolutionairen waren, de latere conservatieven en christendemocraten (de laatsten met name in Nederland). Dit politieke spectrum kan ook worden beschouwd als de uitkomst van een evolutionaire ontwikkeling. Het liberalisme met name kan worden gezien als het resultaat van een ontwikkeling die al bij de middeleeuwse steden was begonnen. Deze steden streefden naar modernisering van het recht op grond van het individualisme, hun civiele rechtspraak en burgerrecht pasten beter bij de opkomst van het vroeg-kapitalisme dan het oude landrecht, waarin de despotische adel een belangrijke rol kon spelen. In de steden ontstond een nieuwe cultuur, waarin het individualisme en een groeiend zelfbewustzijn een belangrijke rol speelden. De Antieke cultuur werd in deze nieuwe stadscultuur geïncorporeerd (de Renaissance). Het evolutionair-wetenschappelijk model laat zien dat het liberalisme-kapitalisme als ideologie grote gelijkens vertoont met de gang van zaken in de biologische evolutie, dat wil zeggen het liberalisme-kapitalisme als ideologie schept voorwaarden vergelijkbaar met die in de biologische evolutie. De diersoorten ontwikkelden zich immers in vrije concurrentie met elkaar. De 'survival of the fit-

test'-gedachte vertoont grote gelijkens met de gang van zaken in de liberaal-kapitalistische economie, waarin alleen de sterkste of meest aangepaste bedrijven overleven. Het liberaal-democratisch model voorziet in regering en oppositie, vergelijkbaar met de mutaties en de selecties in de natuur (4). Een voorstel, dat de vrije discussie overleefd, is blijkbaar een goed voorstel: het heeft de toets van kritiek doorstaan. Zoals een diersoort een sterke soort is, als zij de uitdagingen van de omgeving heeft overleefd. Door zijn steeds hogere bewustzijnsniveau is de democratische mens er echter in geslaagd zijn ideeën te laten sterven in plaats van zichzelf. Overleg in plaats van oorlog. Men kan dit simpelweg als moreel en intelligent gedrag beschouwen. De moderne, Westerse mens is er dus in geslaagd om de noodlottige gang van zaken in de natuur, waarbij onaangepaste soorten uitstierven, te doorbreken. Dit brengt ons op de bijzondere positie van de mens in de evolutie.

De toepassing van het evolutionair-wetenschappelijk model op de mens

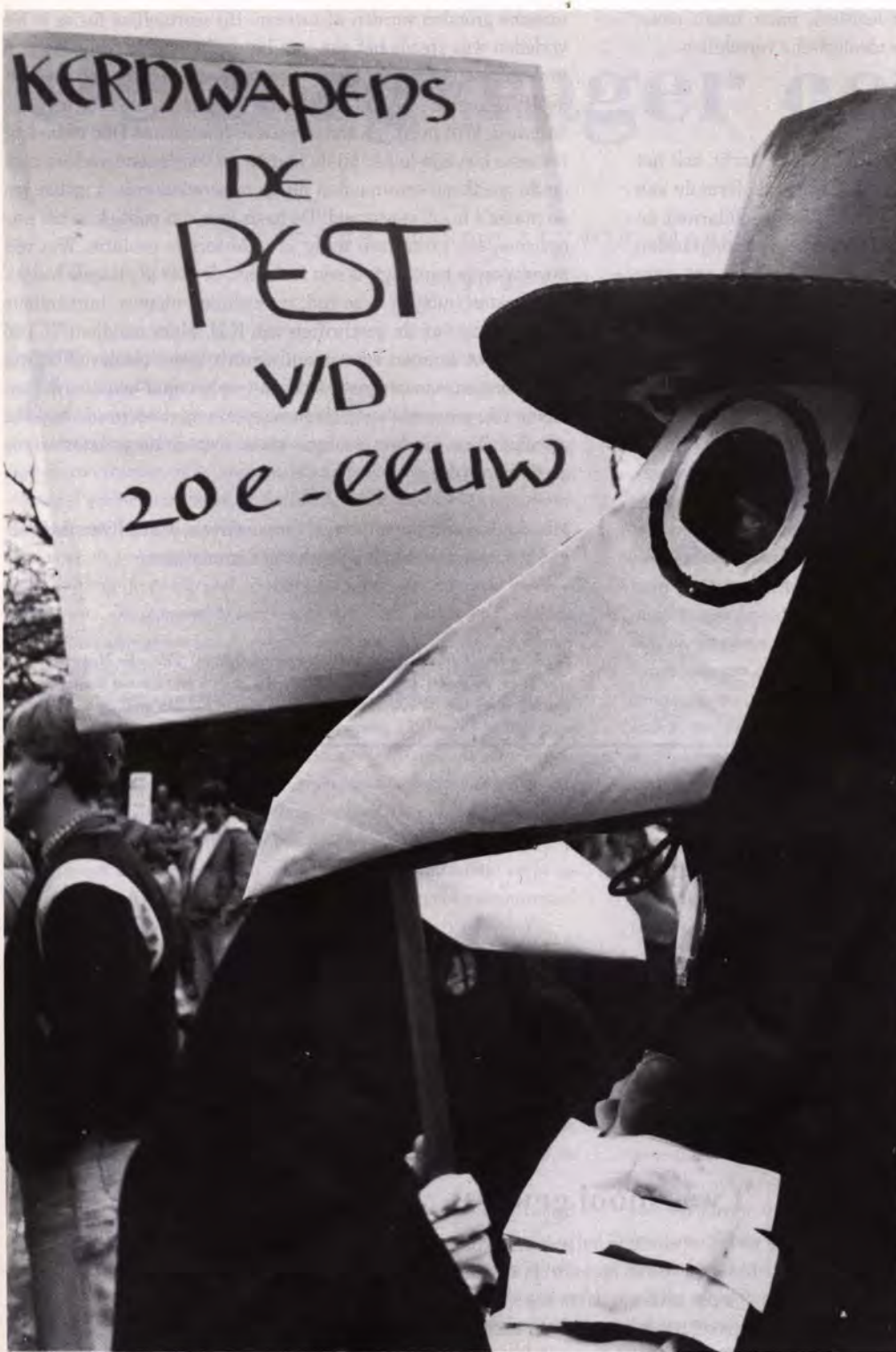
Ook de mens heeft een evolutie doorgemaakt. In feite is hij de laatste en hoogste ontwikkeling van de evolutie. Via het menselijk zelfbewustzijn is de evolutie als het ware tot zichzelf gekomen. Dit zelfbewustzijn, het feit dat wij weten wie wij zijn en dat wij bestaan, is van alles overheersende betekenis. Het veroorzaakte een definitieve breuk tussen ons en de rest van de wereld, tussen ons en al het andere leven. Dit bewustzijn vormt de basis van onze morele vermogens, het kan -metaforisch gezien- als een 'organe morale' (5) worden beschouwd, dat nog steeds niet volgroeid is. Door deze groei kan de mens tot morele perfectie komen. Door zijn 'organe moral' kan de mens zich niet op de evolutie beroepen als onderbouwing van een keiharde, kapitalistische moraal; hij heeft daarentegen het verschil tussen goed en kwaad ontdekt, juist door zijn morele bewustzijn. Het vermogen zichzelf te beoordelen was het gevolg van dat bewustzijn, de mens kon zich 'bekeken voelen': de schaamte en het geweten kwamen. De mens ontdekte dat de overlevingskansen van een samenleving groter worden, als de meerderheid datgene nastreeft, wat als het goede wordt beschouwd. De geschiedenis leert dat een vertrapte massa vroeg of laat in opstand zal komen en de onderdrukker dubbel laat terugbetalen voor wat hij geroofd heeft.

Het goede, de ideologie en de politiek

Al in de evolutie van de dieren ontstond een zeker altruïsme, dieren die zich opofferden voor de rest van de kudde. Ook ontstonden vormen van wederzijds altruïsme, reciproque altruïsme genaamd. Bij de mensen kwam deze langzamerhand tot hoge ontwikkeling. De menselijke moraal, de humaniteit ontstond. De smart die mensen leerden kennen bij het sterven van geliefde

(4) De evolutie als voortgangsmechanisme maakt gebruik van de mutaties in de natuur. Mutaties zijn genetische veranderingen in de levende organismen. Deze kunnen toevallig de aanpassing van bijv. een dier aan zijn ecologische nis (natuurlijk leefmilieu) verbeteren, in zo'n geval kan zo'n diersoort andere varianten verdringen. De omgeving selecteert als zodanig de meest aangepaste soorten.

(5) Het begrip 'organe morale' is ontwikkeld door de ten onrechte onbekende Nederlandse filosoof Frans Hemsterhuis (1721-1790) in zijn 'Lettre sur l'homme et ses rapports'.



soortgenoten werd de basis van het streven naar elkaanders welzijn. Bestrijding van het ongeluk, de leedminimalisatie werd een belangrijke doelstelling van de mens. De geneeskunde bijvoorbeeld is erop gebouwd. In zijn bewustzijns-evolutie ontdekte de mens de Gulden Regel en de Categorische Imperatief als organisatie-modellen van de moraal. Zij kunnen nog steeds een ideologische basis vormen voor de politiek, zij zijn de 'evolutionaire moraal', de ontdekking van het goede. De Gulden Regel houdt in dat men zich in de gedachten van zijn (ramspoedige) medeburger dient te verplaatsen en zich afvragen wat men voor zichzelf zou

wensen, als men in zijn situatie zou verkeren. Doe voor de mensen, wat je wilt dat zij voor jou doen. Denk niet alleen aan jezelf en je eigen belangen. De Categorische Imperatief koppelt daaraan de rationele overweging: 'Handel altijd zo dat uw handelwijze een wet kan zijn voor alle mensen'. Kortom: wij moeten voor elkaar willen doen, wat redelijkerwijze gedaan kan worden. Dit is de humanitaire instelling die de mens onderscheidt van de dieren, die elkaar verscheuren volgens de wet van de savanne. De wetten van de evolutie gelden nog steeds voor onze economie, maar de werking ervan kunnen wij in onze samenleving temperen met de evolutionaire bewustzijns-moraal, zo maken wij een menselijke samenleving. Deze kan met het groeien van ons bewustzijn steeds verder geperfectioneerd worden, een ideologische opdracht, gebaseerd op de betere metafysica. Een hernieuwde toepassing van de Gulden Regel en de Categorische Imperatief levert een opmerkelijke, hoogst actuele ideologische stellingname op die dwars door de Nederlandse partijen loopt en een mogelijkheid biedt om tot links-liberale en rechts-liberale stromingen, c.q. partijen te komen. In de politieke evolutie van Europa is het onderscheid tussen de zogenaamde positieve en negatieve grondrechten ontstaan. De laatste betreffen de democratische burgerrechten, die het vroege liberalisme heeft opgeleverd. Als men alleen deze rechten nastreeft, blijft het menselijk egoïsme de boventoon voeren. Grote rijkdom kan dan naast de meest afgrijselijke armoede bestaan. De negatieve grondrechten vormen thans zonder de positieve een corrupte toepassing van de Gulden Regel en de Categorische Imperatief. Door het voortgroeien van het bewustzijn heeft de mens ook de positieve, de sociale grondrechten ontdekt, de regels van de solidariteit, die tezamen met de negatieve grondrechten het 'summum bonum' voor onze maatschappij vormen. Het linkse liberalisme streeft beide soorten grondrechten na, terwijl het rechtse of conservatieve liberalisme uiteindelijk alleen het belang van de negatieve erkent. Beide richtingen zijn binnen

de Westerse democratie weliswaar legitiem, maar tonen naast overeenkomsten dus ook belangrijke ideologische verschillen.

De ideologische toekomst van D66

D66 lijkt, geredeneerd vanuit de 'evolutie' van de partij, zelf het best te passen bij het linkse liberalisme. Binnen de formule van D66 lijkt de kans om het juiste evenwicht tussen solidariteit en eigenbelang te vinden, passend bij de economische mogelijkheden van onze tijd, het grootst. Het conservatieve liberalisme van onze tijd moet met beslistheid worden afgewezen, omdat het gebouwd is op het neo-egoïsme. Het zal leiden tot ontwrichting en desintegratie van onze maatschappij. Totalitaire systemen als het fundamentalisme zullen steeds meer vat krijgen op de verliezers, de moderne armen van onze tijd. Wat wij nu door de politiek van het conservatieve liberalisme op de staatsuitgaven besparen, zullen wij weldra dubbel en dwars terugbetalen door toenemende, sociale onrust. In zijn artikel 'Geen progressieve maar een liberale volkspartij is nodig'(6) bespreekt Meine Henk Klijnsma, een bekend auteur uit de kring van Idee, de mogelijkheid van een fusie tussen linkse en rechtse liberale krachten. Zo'n fusie moet op his-

torische gronden worden afgewezen. Bij soortgelijke fusies in het verleden was steeds het slot van het liedje dat de rechtterleugel in de nieuw gevormde, liberale partij overwon. Zo is het ook met de VVD gegaan, het VDB-element is daar reeds lang ondergesneeuwd. Wat heeft het conservatieve liberalisme D66 te bieden? Zie eens hoe zijn leider bij de laatste en voorlaatste verkiezingen op de goedkope sentimenten en de onberedeneerde angsten van de massa's heeft ingespeeld! De basis van zijn politiek is het neo-egoïsme, een grote stap terug in onze sociale evolutie. Wat veel meer voor de hand ligt, is een fusie met de zeer geplaagde sociaal-democraten, juist in deze tijd, nu zich een nieuwe, humanitaire interpretatie van de geschriften van K.H. Marx aandient(7). D66 en de PvdA kunnen samen een nieuwe, grote solidariteitspartij gaan vormen, waarin gestreefd kan worden naar een nieuwe harmonie van economie en gemeenschapszin op modern-ideologische gronden. Een nieuwe ideologie staat voor de deur, laten wij de goede keuze doen!

Met dank aan Ria van Boven, Simon Groen, Marcel van de Horst en Ed Thieme voor hun opbouwend commentaar.

(6) In: 'Idee', 16e jrg.nr.1, februari 1995, blz.29-32.

(7) Men leze bijv. M. Slob, Marx is onsterfelijk, in: 'Filosofie Magazine', jrg. 4, nr. 2, maart 1995, blz. 19-23. Wij mogen Marx nooit aanrekenen, wat d leiders van de voormalige USSR verkeerd hebben gedaan.

't was mooi geweest...

als hier uw advertentie had gestaan, ondernemende D66-er (m/v). Want dan had u niet alleen een hoog bereik gerealiseerd in een 'uitgelezen' groep behorend tot de *homo sapiens*, maar had u ook het Wetenschappelijk Bureau een fiscaal aftrekbaar steuntje in de rug gegeven. Maar helaas. Mogen we dus uw advertentie plaatsen in het volgende nummer? Bel even: 020 - 620.79.49.